

t alleen kon, es werd uit- wat uit de waarin deze erk was bin- ij hoogleraar onig voor de enen, en we toch op ver- ingrijpende et altijd als it deze, toen opengevallen synthetisch e oefenen op en Bavinck

gleraarschap angen gege- om ook in e verdedigen eeft nimmer m te geven. systematisch En dat was een sluitend e kwetsbaar en grondlato- itionele stel- are daarvan : een tweetal teeds gelden en nog weer worstelde hij e k e n i n g s te artikelen gen om alle ijn door God d. Juist dat hem die ver- jn prediking | zou nimmer r daarbij de brengen. En Hij trachtte i in rekening er zo'n term atte hij het ld ieder aan term, die hij verd, trok hij e diepte. Het daarom ook leerd om als tenschap van met hetgeen rg lastig zijn ergens gepo- nam door we- raak en ver- in de theorie het verbond en, waardoor roed trachtte in, geschoold zijn lijn zelf-

zijn rusteloze er de wolken en ze de on- t gevoeld als stuk van ons als predikan- ook beweerde telijke erf in ook nog. Hij dag van zijn rwraring der

ollegebanken, ons en beziel- l te bedienen eken stonden ek uit bij al- ote Catechis- na de oorlog rraar-zijn der van zijn dog- heek had hij ogen uit de te patres, de In Lissabon e te zien, die en daar, die t de spaanse ij mee was, and Gods in Catechismus van dit theo- een bepaalde e kunnen op- aten zien tot

op Karl Barth toe. Hij las de griekse en latijnse oude schrijvers even vlot als de nederlandse en heel dit machtig kunnen stelde hij in dienst van het beter verstaan van de Catechismus, dit oude leerboek van de kerk der reformatie, en zo diende hij de prediking in Gods kerk van week tot week op tal van kansels.

En door dit alles heen liep de gouden draad van zijn dogmatisch werk: het spreken Gods in de Schriften te vertolken voor deze tijd, tot troost voor Gods volk en tot stichting van Zijn gemeente. Ja, dat spreken Gods heeft hij ons weer laten zien in zijn machtige, heel het leven van Gods volk beheersende betekenis. Hij heeft ons daarin het wapen in handen gegeven tegen Barth's dwaalleer en valse profetie, en zo de weg opgehouden voor Christus Jezus in Zijn komen tot Zijn volk. Hij heeft ons laten zien, hoe God in de Schriften nimmer adaequaat, nimmer ufputtend tot ons spreekt, en dat daarom ook ons kennen altijd „ek merous“, ten dele blijft. Maar tegelijk heeft hij er bij ons ingehamerd, dat God in de Schriften altijd betrouwbaar en altijd zuiver spreekt, en dat wij op dit Woord aan kunnen in leven en in sterven. Tegenover de dialectiek van Barth en de generale twijfel van deze eeuw, heeft hij ons de vaste rotsgrond gewezen in het Woord van God.

Zo was hij leraar der kerk in al zijn wetenschappelijke arbeid. En tegelijk, en dat was het grote bij hem, gaf hij ons leiding in heel het kerkelijke leven. Hij heeft zijn wetenschappelijke arbeid nooit geïsoleerd van het kerkelijke leven. Theologie en kerk waren voor hem geen tegenstellingen, of van elkaar afgesloten terreinen. Men hoort soms onder ons wel eens de gedachte, dat theologie eigenlijk uit de boze is. De Geest zou ons de Schriften direct, zonder theologische arbeid, doen verstaan. Maar zijn levenswerk bewijst juist het tegendeel. Zijn theologisch werken stonden in dienst, alle dagen van zijn leven, van de kerk van Christus, die hij zo hartstochtelijk liefhad. Hij heeft het de laatste jaren niet gemakkelijk gehad. Hij heeft samen met ons allen gedragen de grote last, welke God ons opgelegd heeft in de worsteling voor het bewaren van Zijn kerk bij Zijn Woord. Hij heeft daarin met heel zijn grote theologische inzicht leiding gegeven en dat leiding geven heeft hem de laatste jaren verteerd.

AL WIE IN HET HARRENAS STERFT . . . .

EEN PERSOONLIJKE HERINNERING AAN PROF. DR. K. SCHILDER

Het schrijnend plotseling van het overlijden van Prof. Dr. K. Schilder is niet de enige oorzaak, dat een formuleren van de gedachten en herinneringen moeilijk maakt. Vooral de veelzijdigheid van zijn leven en werken roept een wereld van indrukken in ons op.

Als professor voor zijn studenten, ja eigenlijk te midden van zijn studenten was hij steeds de student gebleven. Met welk een jeugdige zwier tooidde hij zich tijdens een lustrum met de weidse baret, alsof geen jaren van studie en college-geven achter hem lagen. Naar de geest was en bleef hij jong. Maar dat gold niet alleen in het uiterlijke. Ook de vragen van de jeugd van vandaag begreep hij evengoed als deze tijd zelf. Met welk een brede kijk kon hij na een reis door Amerika een beschouwing geven over de cultuur en cultuurloosheid van oude en nieuwe wereld. Hoe scherp zag hij de geestelijke armoede van onze tijd. Kortom, Schilder kende het leven, dat hij intens beleefde.

Leven was zijn grote studeerkamer met de rijen boekenkasten, de volgepakte tafels, waar altijd bij een bezoek eerst een tafeltje in de papierzee moest worden vrijgemaakt. Onder een toren paperassen dook een sigarenkist op en met enig passen en meten was er een kopje thee onder te brengen. De indruk van zijn „studie-zaal“, zo kunnen we het veilig noemen, was samen te vatten in de woorden: hier leeft een mens, dienaar van zijn levensdoel, intens genietend van clair-obscur dezer wereld.

Dat leven te benaderen was steeds zijn ideaal. Wars van alle pose, rijk aan oprechte eenvoud, kon hij genieten van het alledaagse. Ergens in Nederland was één van zijn beste vrienden, zijn stam-adres, geen studeerkamer van een theoloog, maar de bakkerij van een banketbakker-organist.

Dr. Ritter schreef eens herinneringen aan de dichter professor Nicolaas Beets onder de titel: van een kapper en een professor. In dezelfde, ja diepere zin, zouden wij U kunnen schrijven over een banketbakker en een professor. Niet door de winkel kwam hij het huis der zoeternijen binnen, maar door de deur van de bakkerij, in het achterafsteegje. Met zijn vaak beklemmende vriendelijkheid en bescheidenheid vroeg hij om een ogenblik tijd. En in de kamer achter de winkel werd er alledaags gepraat over het wel en wee van kerk en wereld. Scherp bleek dan telkens weer: het leven is te kort en te rijk. Waren ergens oude boeken gevonden, Schilder interesseerde zich overal voor en kon alles gebruiken. Was er kans een oud orgel te bespelen, zo'n monument uit vervlozen tijden, het was hem de grootste lust achter het klavier te gaan zitten. Het natuur en waarheid-element,

In een correspondentie met hem enige tijd geleden, wees hij er ons nog op, wanneer men vandaag „zwak“ is in het geven van leiding en wanneer „sterk“. Zwakheid, schreef hij, kan zich soms voordoen als kracht. Waarlijk sterke leiding geeft hij, die in staat is alle factoren in rekening te brengen, die God wil dat wij in rekening zullen brengen. Deze leiding vraagt in deze tijd het uiterste. Ze laat zich niet dringen naar „links“ noch naar „rechts“. En zo heeft hij ook de laatste maanden geworsteld om onze kerken te brengen op de weg van wat hij noemde de „sanering“, het weer ontplooiën gaan van ons kerkelijke leven op de enige basis, die voor God verantwoord is, Zijn Woord, zoals de kerk dat beleden heeft in haar formulieren. Er zijn er, die hem die laatste maanden niet begrepen hebben. Deze weg is voor het vlees ook niet gemakkelijk. Maar hij is die weg gegaan en heeft zo een spoor getrokken, dat onuitwisbaar zal blijken.

Nu is hij er niet meer. Hij zal ons nooit meer groeten met dat „amice“ wat in zijn mond zo'n diepe klank had, en waardoor hij ons allen lief was als een vader. Een man, zoals er misschien maar één in een eeuw door God in deze landen verwekt wordt. Laat ons eindigen in Hem, de Vader der geesten van alle vlees, die Klaas Schilder als een rijk geschenk aan Zijn kerk en Zijn kinderen in deze landen schonk. Hij heeft daar gestaan op Kampers kathedra, na Helenus de Cock, na Herman Bavinck, na Anthony Gerrit Honig, de vierde in de rij der Kumper dogmatici, en hij heeft als zijn voorgangers daar verkondigd in wetenschappelijke taal en toch met een groot en kinderlijk geloof het welbehagen van de God, Die ons hem schonk. Laat ons hem aan die grote en machtige God niet betwisten, nu Hij hem thans gesteld heeft voor Zijn troon en ook uit zijn mond Zich het eeuwig lof-led bereidt, nu volmaakter nog dan op aarde en zonder enige dissonant daarboven. Het was op aarde reeds zo rijk, hoe schoon zal het nu daarboven zijn. Zwolle.

R. H. BREMMER.

Sans gêne, alles sal rech kom bij wie Vader volgt. Wandelt sans gêne achter Hem aan: Hij legt de baan. Weest, óók in intellectueelen zin, in geen ding bezorgd. (K. S., H. Cat.)

dat de Genestet tevergeefs bij menig predikant zocht, was hij deze grote onder de theologen nimmer zoek. Wat kon hij genieten en een eerlijk plezier hebben, toen eens tijdens een kerkdienst het orgel weigerde en de vindingrijke banketbakker-organist met een ocarino de gemeentezang begeleidde.

Voor de buitenwereld was er steeds een dualisme tussen de Schilder zonder en met pen. Het scheen velen een onbegrijpelijk iets, dat de man die zo fel kon polemiseren, in de omgang zulk een zacht mens was, die steeds beschroomd was een ander, ja zelfs zijn beste vriend, overlast aan te doen of last te bezorgen. Het sieraad van waarlijk grote mannen was hem volkomen eigen: hij was zich onbewust ook maar enige betekenis te hebben.

Vele van zijn publicaties waren een openbaring, die ver over de kerkmuren werden gewaardeerd en toegelicht. Dubbel jammer is het, dat hem niet meer tijd is gegeven monumentale standaardwerken te componeren.

In 't harrenas..... strijd speelde in zijn leven een grote rol. Vaak hebben we niet de teleurstelling kunnen onderdrukken, dat door de actuele polemiek het werk van grotere spanningsboog achterwege bleef. Het zou echter toch in strijd geweest zijn met zijn levensinstelling. Weigeren kon hij vrijwel nooit. In de stroom van het drukke leven gaf hij zijn impressies, zijn beschouwingen. Typierend voor een persoon als Prof. Schilder, de laatste maal dat ik hem op het Zwolse perron ontmoette. Op weg naar het Kamper treintje liep hij te corrigeren. Iedere week weer was er een wedren met de laatste buslichting om de copie te verzenden voor „De Reformatie“, zijn lijfblad, dat door hem een volkomen eigen karakter droeg. Hoe indrukwekkend ook de lijst van medewerkers mocht zijn, „De Reformatie“ was Schilder.

Maar dat was ook het geval met alle werk waaraan hij deelnam. Steeds wees hij er op, vooral in de laatste jaren van strijd en verandering op kerkelijk gebied, dat het ging om het feit, de gedachte. Allermint was echter te ontkennen, dat van deze gedachte Schilder de centrale figuur was.

Bij zijn verscheiden komt de vrang in ons op, of de intensiviteit waarmee alles beleefd werd, niet zijn hart, de motor van geest en lichaam heeft gesloopt.

De machteloosheid van onvolledigheid bekruipt ons bij memoreren van enkele herinneringen. Eén periode uit zijn rijke leven willen we even naar voren halen. Toen de moffen ons land bezetten, was hij de eerste en enige, die onverbloemd op weergalose wijze tegen de bezetter en zijn geestelijke vergiftiging te keer ging. Zijn specifiek kerkelijk blad, dat beperkt bleef tot eigen kring, werd nu een algemeen gelezen periodiek, waarnaar, zonder enige overdrijving werd uitgezien. Het is goed dit thans te zeggen. Hij was zijn tijd vooruit, ook in de lente van 1940. Medestanders en geloofsgenoten staken het niet onder stoelen en ban-

ken, dat zijn optreden onverantwoord onvoorzichtig was. Als eerste professor in Nederland werd hij in Augustus 1940 gevangen genomen en na zijn vrijlating in December tot een schrijfbod veroordeeld. Schilder stond bij de duitse inval op de zwarte lijst. Het spel der geslepen zachtmoedigheid der bezetters en hun satellieten doorziet hij scherp. Als langs slinkse wegen verboden wordt over ons Koninklijk Huis te schrijven, geeft hij een van zijn vele vlammende cri de coeur's.

Het is 19 Juli 1940, het is goed deze datum met alle nadruk voor ogen te houden bij het lezen van het volgende citaat. Op meesterlijke wijze speelt hij bezetter en satelliet tegen elkaar uit en bereikt zo zijn doel: ons volk uit zijn geestelijke ontredning weer vaste grond onder de voeten te geven.

„Ik zou het een ramp achten, als uw gezwaai met degens, die niemand u gegeven heeft, onze menschen in hun gang als nederlanders en als christenen, onzeker maakte. Dan zoudt gij straks kunnen zeggen: ze vinden toch alles goed, laat ons onzen zin doorzetten. Wij zijn burgers van gelijke beweging als Gij, en we houden ons strikt aan onze herhaaldelijk erkende rechten. Wij zijn niet rechteloos gemaakt, mijne heeren. Wij gelooven, dat Gij tegenover Nederlanders en tegen de duitse bezettingsmacht, tegenover die beide u bezondigt. Ge probeert eens, hoever het gaan kan..... Gij dreigt met inbeslagneming, nog wel onmiddellijk, van een blad dat rechtstreeks over de Koningin en Prins Bernhard spreekt? Welnu dat dreigement is belachelijk van grootspraak. Het is ook beleedigend voor degenen, die daadwerkelijk in beslag zouden kunnen nemen. Want gij laat doorschemeren dat ge niet doordrongen zijt van de oprechtheid der plechtig gegeven verzekeringen, gedaan in overeenstemming met het oorlogsrecht, waarborgende de gelijkgerechtigheid van alle nederlandsche burgers. Dacht Gij, dat wij ziende blind, en hoorende doof waren? Dacht Gij, dat wij geloofden, dat op uw vergaderingen over den „ritmeester“, ge bedoelt Prins Bernhard, gesmaald, d.w.z. rechtstreeks gesproken worden mag, en dat wij het niet zouden mogen doen? Dacht Gij, dat de zender Bremen naar wien wij mogen luisteren, rechtstreeks over de Koningin en Prinses mag „spreken“, zullen we maar zeggen, en dat wij het niet mogen doen? Mijne Heeren, hoort toe. Ik spreek heden rechtstreeks over onze Koningin, aan wie en de grondwet en het deze respecteerende oorlogsrecht mij als onderdaan verplicht. Ik hoop, dat de God der eeuwen haar genadig zal zijn. Ik zal morgen in de kerk, waar gij niet komt, openlijk voor haar bidden. Ik spreek linea recta mijn beste wenschen voor het Koninklijk Huis uit. Demonstreeren mag ik niet, goed, wij zullen alle straatrumor vermijden. Wij zijn meer dan Gij, bang voor alle onrust in zware dagen. Weest gij desgelijks, mijne heeren. En weet dit, als dit nummer van ons blad in handen van onze lezers komt, zullen zij weten, dat het niet onmiddellijk in beslag genomen is — het spreekt nog steeds volkomen legaal — en dat u looze dreigementen sabelgerinkel waren, dat u heelemaal niet staait. Als dit nummer onder de menschen komt, zal onder wie ik bereiken kan, een ban gebroken zijn en uw hier besproken illegaal optreden zal doorzien zijn. Als God mijn artikel daartoe gebruiken wil, zal ik Hem daarvoor danken. Het Evangelie, daar blijft U af.“

Op de grote tentoonstelling van het verzet in de Nieuwe Kerk te Amsterdam, stonden deze woorden als een eerste symptoom van verzet in deze lage landen.

Heeft dit volk deze grote figuur begrepen? Het is een vraag die een antwoord insluit. Naar de mens komt cynisme over ons, bij de wetenschap, dat de lange rij van onbegrepen grote mannen in ons vaderland weer met één is vermeerderd. Het geestelijk klimaat van dit land van mist en motregen heeft ook deze grote veel levensverdriet gegeven. De indruk van zijn zo plotseling heengaan mag dit pogen te verdoezelen, de feiten blijven. Gelukkig de wetenschap, dat al wie in 't harrenas sterft, die sterft met krijgsmanseer.

Van deze reus, klein voor zijn Schepper, mogen de woorden gelden van ons volkslied, dat Professor Doctor Klaas Schilder „na tsnier“ heeft ontvangen „van Godt zijn Heer dat soet“ waarnaar hij als pelgrim uitzag: „Een eeuwig rijk verwerven, als een getrouwe helt“.

Hem die zo mateloos rijk was in het citeren, die wist te delven in de schatkamer van DE wetenschap, en wij met de woorden, eens bij het heen gaan van de veelzijdige theoloog Plancius gedicht:

Gij hebt genoeg geslaeft, geslooft,

Gij moogt nu rusten gaen.

I e m a n d.

Hier is vergancklijckheit, geslagh van klok en uren,
Daer boven eenewighheit, die alles zal verdueren.

